

УДК [373.2.091.33:784]:398.8

METODICAL PRINCIPLES AND METHODS OF FORMATION OF SINGING SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN

МЕТОДИЧНІ ПРИНЦИПИ ТА ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ СПІВАЦЬКИХ НАВИЧОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Varnavska L.I./ Варнавська Л. І.

c.of p.s., as.prof. / к.п.н., доц.

<https://orcid.org/0000-0001-8664-4007>

Viktorova M.V./ Вікторова М. В.

c.of p.s., as.prof. / к.п.н., доц.

<https://orcid.org/0000-0001-8664-4007>

Serhieieva V. M / Сергєєва В.М.

Senior Lecturer/старший викладач

Kryvyi Rih State Pedagogical University

Gagarin Avenue, Krivoy Rog, Ukraine 54, 50086

Криворізький державний педагогічний університет,

Кривий Ріг, пр. Гагаріна 54, 50086

Анотація. Музика займає особливе, унікальне місце у вихованні дітей дошкільного віку, що пояснюється специфікою цього виду мистецтва та психологічними особливостями дошкільнят. Виступаючи специфічним видом людського мислення, музика несе основну функцію – функцію спілкування, проте, нові підходи до музичної освіти вимагають використання абсолютно інших, найефективніших педагогічних технологій у розвитку музичності дітей.

В роботі розглядаються питання інноваційного формування співацьких навичок дітей дошкільного віку на основі народнопісенного репертуару.

Навчання дошкільнят співу означає формування у них співацьких навичок, до яких відносяться дихання, дикція, артикуляція, почуття ансамблю. Значна увага формуванню таких навичок приділяється під час розспівів, на яких застосовується народнопісенний репертуар у взаємодії з інноваційними педагогічними технологіями, такими, як здоров'язберігаючі (дихальна та артикуляційна гімнастика), музикотерапія, інформаційно-комп'ютерні, гра на шумових музичних інструментах.

У роботі відображено вікові особливості дошкільнят, розкриті питання охорони голосу, надано народнопісенний репертуар, що відповідає певному віку; показано використання на музичних заняттях інноваційних технологій у формуванні співацьких навичок в процесі розучування та виконання пісні.

Стираючись на сучасні методики, інноваційні технології та власний досвід, нами було адаптовано та систематизовано практичний матеріал, спрямований на формування співацьких навичок дітей дошкільного віку на основі народнопісенного репертуару.

Ключові слова: формування співацьких навичок, інноваційні технології, музичний керівник, діти дошкільного віку, народнопісенний репертуар.

Abstract. *Music holds a special, unique place in the education of preschool children which is explained by the specifics of this art form and the psychological characteristics of preschool children. Being a specific type of human thinking, music has a basic function – the function of communication, however, new approaches to music education require the use of completely different, most effective pedagogical technologies in the development of children's musicality.*

The article deals with the issues of innovative formation of singing skills of preschool children on the basis of folk song repertoire.

Teaching preschoolers to sing means developing their singing skills which include breathing, diction, articulation, and a sense of ensemble. Considerable attention is paid to the formation of such skills during chants which use the folk song repertoire in conjunction with innovative pedagogical technologies such as health-saving (breathing and articulation exercises), music therapy, information and computer technologies, and playing noise musical instruments.

The article describes the age peculiarities of preschool children, reveals the issues of voice protection, provides folk song repertoire corresponding to a certain age; shows the use of innovative technologies in the formation of singing skills in the process of learning and performing a song in music classes.

Using the modern methods, innovative technologies and our own experience, we have adapted and systematized the practical material aimed at developing the singing skills of preschool children based on the folk song repertoire.

Key words: *formation of singing skills, innovative technologies, music director, preschool children, folk song repertoire.*

Вступ.

На сучасному етапі розвитку відбуваються зміни в освітньому процесі: зміст освіти ускладнюється, акцентуючи увагу педагогів дошкільної освіти на розвиток творчих та інтелектуальних здібностей дітей, корекції емоційно-вольової та рухової сфер; на зміну традиційним методам приходять активні методи навчання та виховання, спрямовані на активізацію пізнавального розвитку дитини. У цих умовах педагогу дошкільної освіти необхідно вміти орієнтуватися в різноманітті інтегративних підходів до розвитку дітей, у широкому спектрі сучасних технологій. Нові підходи до музичного виховання вимагають використання найефективніших інноваційних технологій у музичному розвитку дошкільника. Робота музичного керівника в дошкільній освітній установі на сучасному етапі наповнюється новим змістом – рости активну, творчу особистість.

Музика – джерело особливої дитячої радості, і застосування на музичних заняттях різних педагогічних методів вирішує найважливіше завдання раннього музичного виховання дітей – формування провідного компонента музичності – розвиток емоційної чуйності.

Виклад основного матеріалу.

Зустріч з піснею, спілкування з нею викликає позитивні емоції; у дітей

з'являється зацікавлене ставлення до музики, емоційний відгук на неї. Спів розвиває у дітей музичні здібності: музичний слух, пам'ять та почуття ритму, розширює загальний музичний світогляд. Привчаючи дітей у процесі співу до сумісних дій, єднаючи їх загальним настроєм, музичний керівник виховує дружні взаємовідносини в колективі [1].

Тому перед музичним керівником дитячого садка стоїть відповідальне завдання: навчити дітей любити пісню, формувати простіші співацькі навички. Для цього необхідно ретельно продумати увесь вокальний репертуар, який буде використано у роботі з дошкільнятами як для слухання, так і для розучування. У першу чергу його необхідно розширювати за рахунок народних пісень, оскільки народній пісні притаманна художньо-виховна цінність, глибокий зміст і досконалість. Дитячі народні пісні для малят мають різний темп та характер, висхідну та низхідну мелодію; їм притаманно мелодійні стрибки на невеликі інтервали; їх можна урізноманітнити танцювальними рухами, грою на музичних шумових інструментах; під час розучування застосувати інформаційно-комп'ютерні технології; в процесі розспіву і виконання використати здоров'язберігаючі технології.

Виконання пісень знайомить дітей з національними традиціями народу, його пісенним минулим; сприяє естетичному вихованню, розвиває у дітей художній смак, пробуджує почуття любові до Батьківщини, рідної природи. Крім того, народна пісня збагачує мову дітей, сприяє покращенню дикції та артикуляції, впливає на виразність мови. Простота побудови, яскрава образність, гумор викликають бажання співати навіть у найменш активних дітей; виконання народних пісень створює позитивні емоції.

У роботі над протяжністю звуку українська народна пісня є найкращим дидактичним засобом, оскільки широка наспівність характерна для усіх її жанрів – від протяжних до танцювальних. Тому головним завданням музичного керівника дошкільного закладу є розуміння роботи над змістом пісні, баченню найближчої та далекої перспективи формування співацьких навичок з урахуванням послідовності та поступовості в ускладненні завдань у розучуванні кожної нової пісні.

Підготовка до співу починається зі здоров'язберігаючої технології, основними методами якої є дихальна та артикуляційна гімнастика. Дихальна гімнастика привчає дітей дихати носом, що є профілактикою респіраторних захворювань, тренує дихальні м'язи, покращує вентиляцію легень, підвищує насичення крові киснем, тренує серцево-судинну систему, підвищує стійкість до гіпоксії (нестачі кисню);

- спів з попередньою дихальною гімнастикою має психотерапевтичний, оздоровлюючий вплив: позитивно впливає на обмінні процеси, сприяє відновленню центральної нервової системи, відновлює носове дихання;

- артикуляційна гімнастика – якісна робота органів артикуляції, підготовка до правильного виголошення фонем, тренування м'язів мовленнєвого апарату, розвиток музичної пам'яті, почуття ритму. В результаті покращуються показники рівня розвитку промови дітей, музична пам'ять, увага, формуються співацькі навички.

Вікові особливості слуху й голосу дітей 3-4 років. У дітей цього віку голосовий апарат ще несформований, голосовий м'яз ще нерозвинутий, зв'язки тонкі, короткі. Дитяча гортань майже у 2,5 рази менша, ніж гортань дорослої людини. Звук, що утворюється у дитячій гортані, слабкий, і, в основному, підсилюється головним резонатором (площина глотки, рота, носа), оскільки грудний резонатор (площина трахеї та бронхів), майже нерозвинутий. Тому голос дитини 3-4 років досить слабкий, дихання поверхове. Зважаючи на те, що голосові зв'язки змикаються не повністю, а при звукоутворенні коливаються тільки їхні краї, відчувається легкість і недостатня дзвінкість звучання.

Виходячи з вищесказаного, вимагається обережне, дбайливе ставлення до дитячого голосу, а саме:

- обміркований добір пісенного матеріалу;
- пісні повинні мати тексти та мелодії відповідно віковим особливостям;
- ясні за змістом слова;
- близькі образи;
- простий ритмічний малюнок мелодії без значних «стрибків»;
- доступний співацький діапазон (мі-сі першої октави);
- короткі музичні фрази, зручні для дихання дитини.

Цій віковій категорії досить легко піддаються вивченню наступні пісні: «А вже красне сонечко припікло, припікло» муз. П. Козицького, сл. О. Олеся; українська народна пісня «Йди, йди, дощику», «Пісня Лисички» з опери «Коза-дереза» М. Лисенка, «Іде, іде дід, дід» муз. В. Верховинця, сл. народні, та ін.

Керівник повинен працювати над формуванням стійкої навички природного, ненапруженого звучання, не допускати форсування звуку як під час співу, так і в розмові; слід вилучити розмову та спів дорослих на форсованих звуках, спілкування з дітьми під звуки музики. При цьому, пояснити дітям, наскільки небезпечно співати дошкільнятам на вулиці в холодну, сиру погоду.

Підсумовуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що для формування співацьких навичок дітей молодшого дошкільного віку, музичний керівник повинен вчити:

- співати природним голосом, без будь-якої напруги, протяжно;
- розбірливо вимовляти слова, розуміючи їхній зміст, правильно артикулювати голосні та приголосні в кінці і всередині слів;
- правильно відтворювати мелодію у діапазоні мі-сі першої октави;
- співати за допомогою керівника, з музичним супроводом та без нього;
- навичкам колективного співу: одночасно починати й закінчувати пісню, не відставати та не випереджати один одного, співати дружно, узгоджено.

Для втілення усіх запропонованих завдань необхідно використовувати ігрові технології, методи хореографічної імпровізації (стрибки, рухи у ритмі та темпі пісні).

Вікові особливості слуху та голосу дітей 4-5 років. У п'ятий рік життя діти вже мають певний музичний досвід: у них зміцнився голос, збільшився діапазон (ре-сі першої октави), дихання стало більш організованим, хоча і залишається ще й досі поверховим. У дітей цього віку розширюється словарний запас, вони краще і точніше вимовляють окремі звуки слова, активно можуть працювати ротом під час співу, мають кращу артикуляцію. Дітей відрізняє велика слухова активність, слухова увага, здібність відчувати висотну різницю звуків, розташування на відстані октави, октави, сексти, квінти; вони можуть відчувати рух мелодії вгору та вниз, відрізнити вступ до пісні, співати початок пісні разом з дорослими, починати спів разом з інструментальним супроводом і без нього (при підтримці голосу дорослого).

Музичний керівник повинен виконувати з дітьми наступні музично-навчальні завдання:

- продовжувати навчати дітей співати природним голосом, без напруги, протяжно;
- вірно відтворювати мелодію у діапазоні ре-сі першої октави;
- розрізняти звуки за висотою;
- чітко вимовляти слова;
- брати дихання між короткими музичними фразами;
- разом починати та закінчувати пісню, чути вступ;
- уміти співати з інструментальним супроводом і без нього (за допомогою музичного керівника);
- співати виразно, передаючи характер пісні (колисковий, танцювальний, маршовий).

Найважливішим у навчанні дітей співу є розкриття життєвого змісту пісні, навчання їй радіти, отримувати естетичну насолоду від свого співу, а також, нести радість своїм виконанням іншим. Щоб вплив тієї чи іншої пісні став ефективним, необхідно першу зустріч з піснею провести в яскравій, емоційній формі, звернути особливу увагу на зміст пісні, на засоби музичної виразності (темп, динаміку), й виразності літературного тексту.

Для цього можна використати комп'ютерні технології, які є різноманітним ілюстративним матеріалом, як статистичним, так і динамічним (слайди, анімація, відеоматеріали). Такі технології підвищують ефективність навчання, підсилюють мотивацію дошкільників. За допомогою інформаційно-комп'ютерних технологій можна знайомити дітей дошкільного віку з піснями із дитячих опер, відвідувати концерти, де виконують народні та естрадні дитячі пісні, класичну музику. За допомогою мультимедійних технологій діти знайомляться з основами музичної грамоти, музичними жанрами; метод наочності сприяє розвитку музично-сенсорних та загальних музичних здібностей.

У формуванні співацьких навичок особливу увагу слід приділити звукоутворенню: дитина повинна співати природним високим світлим звуком, без напруги та крику, тому, що крикливий спів згубно відбивається на голосових зв'язках дитини. Слід звернути увагу на правильне формування голосних, від яких залежить якість звуку, оскільки у дітей тембр досить нерівний. Особливо це відчутно при співі різних голосних. Тому, формуючи співацькі навички, необхідно навчати їх добре розкривати рот, прагнучі прищеплювати навички плавного звуковедення, увесь час показуючи їм голосом спів тієї чи іншої фрази. З перших занять необхідно викликати у дітей бажання співати, використовуючи різні методичні прийоми: ігрові, використання наочності (зорової та слухової).

Яскраве, образне, емоційне ознайомлення з піснею сприяє виразному її виконанню дітьми, розвиває їх музично та вокально, сприяючи впевненості засвоєння пісенного матеріалу, допомагає створенню у дитини уявлення про пісню, підвищує інтерес для розучування.

На цьому етапі доречно використовувати пісні зі збірки В. Верховинця «Весняночки», які було зібрано в народі, або створених відомими українськими композиторами П. Козицьким, М. Леонтовичем, М. Лисенко, К. Стеценко. На думку Я. Верховинця, більшість пісень, що увійшли до збірки, створено В. Верховинцем. За своєю мелодикою і гармонічною основою вони наближаються до народних, бо увібрали у себе найкращі, найхарактерніші риси, властиві

українському народному мелосу [2, с. 5].

Для покращення якості співу великого значення набуває розвиток музичного слуху, тому що у багатьох дошкільнят недостатньо розвинутий звуковисотний слух, або зовсім відсутнє вірне утворення звуку. Спеціальні вправи, які використовують з раннього віку, сприятимуть такому розвитку.

Оскільки малята володіють мимовільною увагою, весь процес навчання необхідно організувати так, щоб він впливав на почуття та інтереси дітей, використовуючи при цьому ігрові прийоми й доступний матеріал, що визивають емоційний відгук. Цим вимогам відповідають музично-дидактичні вправи, які дозволяють в ігровій формі навчати та закріплювати знання з розвитку музичного слуху. У молодшій групі при систематичній роботі діти можуть проспівувати та показувати високі й низькі звуки.

У середній групі діти 4-5 років мають відповідний запас музичних вражень, відповідно до яких ускладнюються і завдання. Діти відтворюють не тільки високі та низькі звуки, але й знайомляться із середнім звуком. Завдання пропонуються тільки в ігровій формі. Поступово вправи ускладнюються: музичний керівник бере звуки на фортепіано в різній послідовності. Діти руками показують висоту звуків і проспівують їх (кожна висота має ім'я «ляльки»). Таким чином, ця вправа допомагає у закріпленні висоти звуків, а робота над голосними при приспівуванні імен «ляльок» сприяє протяжності, наспівності звуку, формує співацьку артикуляцію. Співання на склад «зі» допомагає досягти дзвінкості, а сполучення голосних з приголосними «т» і «м» формує правильне звучання.

У роботі над чистотою інтонації велику увагу слід приділяти розспіванкам, використовуючи співацькі вправи, які можуть стати допоміжним матеріалом при навчанні дітей співу і сприяти розвитку музичного слуху і голосу. При цьому можна використовувати українські народні поспівки, примовки, невеликий об'єм яких допомагає в роботі над діапазоном дитячого голосу, оскільки їх легко транспонувати й використовувати перед розучуванням основного пісенного матеріалу. До них відносять : «Бім-Бом», «Гоп-скок», «Печу, печу хлібчик», «Равлик-павлик» В. Верховинця та багато інших.

Велике значення для розвитку голосу й музичного слуху, формування співацьких навичок має неодноразове повторення з дітьми раніше вивчених пісень, особливо народних. Під час повторення можна показати дітям хореографічні рухи під музику (2-3 нескладних рухи з поворотом в одну сторону); зробити на програвші пальчикову гімнастику; проспівати гучно-тихо.

При цьому керівник повинен добиватися від дітей точної вокальної інтонації в співах, уміння слухати себе й товаришів.

Для розвитку правильного відтворення музичного звуку великого значення набуває співацьке дихання, порушення якого знижує точність інтонування. Співацьке дихання опрацьовується тільки в процесі самих співів. Необхідно навчати дітей з наймолодшого віку проспівувати музичну фразу на одному диханні, що зміцнює дихальний апарат, примушує дітей рівно і стійко виконувати різні голоси «ляльок» на всіх ділянках діапазону голосу, тобто, опрацьовується єдиний тембр, що має велике значення для хорового співу.

Співацьке дихання вимагає формування навички безшумного вдиху, який повинен бути спокійним, без підняття плечей. Необхідно слідкувати за тим, щоб співацьке дихання регулювалося фразуванням відповідно до змісту, який витікає від змісту пісні, оскільки високе позиційне звучання можливе лише за умови активного дихання. Для цього перед виконанням пісні застосувати вправу з вимовою слів по фразах, використовуючи правильне дихання.

Добиваючись чіткої та ясної дикції, музичний керівник повинен навчати дітей виразно вимовляти приголосні й чітко проспівувати голосні звуки, що вимагає від артикуляційного апарату постійного вправляння, адже більшість дітей говорять недостатньо ясно й активно, затискаючи нижню щелепу. Дітям необхідно зрозуміти, що млява дикція негативно впливає на якість співу, на звукоутворення, на чистоту інтонації, і, навпаки, ясно вимовлене слово сприяє виразному виконанню пісні, допомагає оволодіти найбільш важливою якістю співу – кантиленою. З цією метою можуть бути використані народні поспівки, примовки. Проспівування кожного звуку з чіткою, ясною вимовою приголосних приносить велику користь малютам, сприятливо впливає на процес звукоутворення.

Найбільш важкий і відповідальний етап – робота над виразністю виконання. Необхідно навчати дітей під час співу чітко промовляти кожне слово, робити смислові наголоси, передавати характер пісні. Для цього може бути використано диригентський жест: показувати рукою динаміку, акценти, що допоможе у роботі над висотою звуку.

У процесі розучування кожної пісні вирішуються моральні й естетичні завдання. Чим емоційніша розповідь про зміст пісні, тим сильніше впливає вона на почуття дітей. При поясненні бажано добирати приказки, прислів'я, які повинні допомогти глибше осмислити зміст. Характер музичного твору сприймається дітьми у єдності зі словом. Тому образна передача поетичного тексту є одним із найважливіших компонентів виразного співу.

Висновки.

Таким чином, нами були розглянуті питання формування співацьких навичок дітей дошкільного віку на основі народнопісенного репертуару: співацького дихання, дикції, артикуляції; показано використання інноваційних технологій у формуванні співацьких навичок: здоров'язберігаючих, інформаційно-комп'ютерних, музикотерапевтичних, гри на шумових дитячих інструментах; надано народнопісенний репертуар для проведення розспівок у різних вікових категоріях дошкільників; на практичних прикладах роз'яснено використання інноваційних технологій для музичних керівників дитячих садків.

Література:

1. Матвєєва Н.В. Присутність музики у всіх видах діяльності дітей <https://ditsad.com.ua/konsultac/konsultac2120.html>
2. Верховинець Я. Про «Весняночку» та її автора. Київ, видавництво «Музична Україна», 1979. с. 5